

Мірошник І. В.,

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

ТРУДНОЩІ ЗАСВОЄННЯ АНГЛОМОВНОГО ГРАМАТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ УЧНЯМИ ПОЧАТКОВОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

У статті розглядаються труднощі засвоєння англomовного граматичного матеріалу учнями початкової загальноосвітньої школи. Досліджено типологію труднощів. Складено кореляцію граматичних помилок, відмічених у мовленні учнів під час наукового спостереження за навчальним процесом у 2 – 4-х класах початкової загальноосвітньої школи.

Ключові слова: *граматичний матеріал, початкова загальноосвітня школа, типологія труднощів, кореляція граматичних помилок, наукове спостереження.*

В статье рассматриваются трудности освоения англоязычного грамматического материала учениками начальной общеобразовательной школы. Исследовано типологию трудностей. Составлено корреляцию грамматических ошибок, отмеченных в речи учеников во время научного наблюдения за учебным процессом во 2-4х классах начальной общеобразовательной школы.

Ключевые слова: *грамматический материал, начальная общеобразовательная школа, типология трудностей, корреляция грамматических ошибок, научное наблюдение.*

The article deals with the difficulties of learning grammar material in English by Primary Comprehensive School children. The typology of difficulties has been researched. The correlation of grammar mistakes made by pupils of the 2 – 4-th forms during detailed observation has been formed.

Key words: *grammar material, Primary Comprehensive School, the typology of difficulties, the correlation of grammar mistakes, detailed observation.*

Процес засвоєння іноземної мови (ІМ), зокрема англійської, як і володіння цією мовою, залежить від цілої низки факторів психологічного, фізіологічного і лінгвістичного характеру. Тому труднощі засвоєння іноземного граматичного матеріалу можуть розглядатися і тлумачитися з різних точок зору.

З лінгвістичної точки зору виникнення граматичних труднощів свідчить про взаємодію двох мовних систем (рідної та іноземної), а також про взаємодію граматичних структур (ГС) в середині однієї мови (іноземної). Тому граматичні помилки і труднощі засвоєння іноземного граматичного матеріалу з лінгвістичної точки зору пояснюються як ре-

зультат міжмовної або внутрішньомовної інтерференції. Міжмовна інтерференція, у свою чергу, може розглядатися у двох аспектах:

1) як позитивне перенесення знань і навичок, які сформовані у галузі граматики рідної мови, на граматику ІМ у випадку повного або часткового збігу граматичних явищ обох мов, тобто це явище можна розглядати як мимовільну (спонтанну) граматичну міжмовну інтерференцію;

2) як корекція граматичних навичок у разі розбіжності граматичних явищ двох мов, яка ґрунтується на їх співставленні явищ [5, с. 207 – 208].

У межах нашого дослідження великого значення набуває міжмовна граматична інтерференція, яка вимагає як явного, так і прихованого співставлення ГС англійської та української мов, особливо у випадку незбігу ГС англійської мови з відповідним явищем рідної мови. Отже, під час формування англійської граматичної компетенції (АГК) в учнів початкової загальноосвітньої школи (ПЗШ) методичний принцип урахування рідної мови має реалізовуватися не лише на етапі ознайомлення з ГС, а й на етапі автоматизації дій учнів з ГС з метою формування у них білінгвальної свідомості, в якій системи двох мов знаходяться у закономірній відповідності.

Внутрішньомовна граматична інтерференція розглядається нами під час співставлення функціональних і формальних особливостей граматичних явищ лише англійської мови (видо-часових форм Present Simple і Present Continuous, формантів is і are, окремих випадків утворення множини іменників, ступенів порівняння прикметників, що утворюються зміною основи, кількісних і порядкових числівників тощо).

З точки зору психології труднощі та помилки під час формування АГК в учнів ПЗШ можуть розглядатися як результат невірної розуміння учнями граматичних явищ, як результат дії хибних асоціацій або недостатнього розвитку аналітико-синтетичної діяльності учнів, або ж як результат нестійкої або невірної навички. Як зазначає О.О. Паршикова, другокласники під час безпосереднього сприйняття предметів і практичних дій з ними користуються ізолюючою абстракцією, тобто виділяють лише суттєві ознаки предметів. Конкретне значення слів заважає молодшим школярам абстрагувати їхню граматичну форму. Починаючи з 3-го класу, учні вчать встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між фактами, подіями або явищами і робити відповідні висновки, тобто пхне мислення стає словесно-логічним, абстрактним. На кінець 3-го класу школярі вже взмозі проводити системний аналіз предметів і явищ, в тому числі й граматичних, що вивчаються [2, с. 223]. Порівнюючи нові й раніше пізнані предмети чи явища, учні третього класу не тільки аналізують їх, а й синтезують, висловлюючи результати цих процесів у формі суджень [1, с. 146], що підносить на вищий рівень їхню аналітико-синтетичну діяльність.

Якщо труднощі лінгвістичного, психологічного та методичного характеру розглядаються багатьма дослідниками (Г. М. Бурденюк, Б. Ф. Воронін, С. В. Гапонова, І. О. Горська, О. О. Леонт'єв, Н. К. Скляренко, З. М. Цветкова), то труднощі фізіологічного характеру (закономірності протікання аналізу, узагальнення, диференціації мовних явищ) враховуються недостатньо. Окрім того, врахування закономірностей функціонування системи мови з точки зору фізіології допоможе вчителю з'ясувати причини виникнення труднощів під час засвоєння граматичного матеріалу молодшими школярами, а також визначити шляхи їх подолання. Тому метою статті є дослідити типологію труднощів засвоєння англійського граматичного матеріалу учнями ПЗШ з урахуванням їхніх вікових особливостей.

З метою аналізу програмного граматичного мінімуму з точки зору труднощів його засвоєння молодшими школярами нами протягом 2008 – 2009 навчального року проводилося систематичне спостереження за уроками англійської мови у 2 – 4 класах середньої ЗОШ № 35 м. Чернігова та середньої ЗОШ № 78 м. Києва. Спостерігались особливості формування граматичних навичок в учнів шести 2-х класів, п'яти 3-х класів і п'яти 4-х класів (загальна кількість учнів – 482: 180, 153 і 149 відповідно по класах). Протягом навчального року було відвідано 369 занять: 144, 125 і 120 відповідно по класах. У кожній групі (класі) зазвичай відвідувалось по кілька уроків, об'єднаних однією темою або присвячених роботі з певними мовленнєвими зразками (МЗ). Спостереження за цілою системою уроків допомогло створити цілісне уявлення про рівень сформованості граматичних навичок у молодших школярів і основні прийоми роботи вчителів. Спостереження було організоване таким чином, щоб через певний час повернутися в раніше досліджувану групу (клас). Таке концентричне спостереження дало змогу визначити особливості сприймання учнями нового граматичного матеріалу, те, як цей матеріал узгоджується з вивченим раніше, а також з'ясувати, які помилки з'явилися у мовленні молодших школярів. З метою такого порівняння, а також для подальшого детального аналізу відвіданих уроків велися записи, котрі відображали весь хід уроку. Дослівно фіксувалися такі форми роботи, які вимагали від учнів демонстрації продуктивних граматичних навичок: відповіді на запитання вчителя, складання діалогів між учнями у формі запитань і відповідей на них, дії в уявній ситуації, максимально наближеній до реальної, опис зовнішності людей, тварин, природи, класної кімнати, помешкання і т.д. Це, у свою чергу, дозволило виділити і статистично опрацювати ті помилки, які спостерігалися у мовленні молодших школярів.

Загальна кількість зафіксованих помилок – 5415.

Підрахувавши і проаналізувавши помилки, яких припускалися учні

2-х, 3-х та 4-х класів, ми розташували їх у порядку зменшення їх частотності у мовленні учнів, що дозволило нам зробити певні висновки (див. табл. 1).

Таблиця 1
Кореляція граматичних помилок, відмічених у мовленні учнів
під час наукового спостереження за навчальним процесом
у 2-4-х класах

Клас Види помилок	2-й (1225 по- милок)	3-й (2417 по- милок)	4-й (1773 по- милки)
Помилки під час утворення дієслівних форм або пропуск дієслова	345	858	569
Помилки, пов'язані з використанням артикля, його пропуск	250	375	309
Помилки у побудові відповіді на запитання	152	343	293
Помилки під час вживання займенників	142	246	186
Помилки в оформленні іменників	139	218	147
Помилковий порядок слів з точки зору розташування головних членів речення	94	179	108
Помилки в утворенні прийменників	49	92	21
Помилки в оформленні числівників	32	55	71
Помилки в оформленні прикметників	22	51	69

З кількісних даних, наведених у таблиці, можна зробити висновок про те, що учні саме 3-х класів припускалися найбільшій кількості помилок. Це є свідченням початку продукування їхніх власних висловлювань, а отже, і початку свідомого вживання певних ГС з урахуванням відповідних функцій останніх, а також ще одним підтвердженням того, що свідомого навчання учнів ПЗШ функцій ГС англійської мови варто починати лише з 3-го класу, тобто коли учні наблизяться до стадії конкретних операцій (так звана “граматична” стадія засвоєння ІМ).

В результаті наукового спостереження було встановлено, що головні труднощі під час побудови іншомовного висловлювання дітьми молодшого шкільного віку виникають не під час вибору ЛО, а під час формотворення (словозміни), вибору способу поєднання слів між собою і способу предикації (оформлення речення).

Грамматичний матеріал за своїм характером є абстрактним, передає загальні значення, котрі є додатковими до основного (лексичного) зна-

чення слова. Окрім того, як зазначає А. В. Трусова, практичне оволодіння граматиною ІМ навіть на тому елементарному рівні, яким є початкові класи, вже передбачає правильне використання у мовленні омонімічних (суфікс -s) і полісемічних (дієслово to be) функціональних одиниць [4, с. 19-20].

Отже, головні труднощі під час формування АГК в учнів ПЗШ полягають в операціях словозміни й у виборі способу граматичного поєднання слів у реченні, підтвердженням чого є ретельний аналіз мовленнєвої діяльності учнів під час відвідування уроків з урахуванням їхніх психофізіологічних особливостей. Таким чином, свідченням появи труднощів під час засвоєння англомовного граматичного матеріалу учнями ПЗШ є такі види помилок у мовленні молодших школярів:

І. Помилки під час утворення дієслівних форм або пропуск дієслова:

1) пропуск дієслова to be в будь-якій із трьох його функцій: смислового дієслова, дієслова-зв'язки, допоміжного дієслова:

I _ a girl.

Their new car _ green.

This _ my friend.

I _ reading the poem now.

She _ helping her sister about the house.

My sister's name _ Kate.

2) вживання форми is з іменником у множині або are з іменником в однині:

Is you ... ?

Where is the pencils?

I were ... .

You was ... .

The elephant's ears is bigger.

3) а) пропуск суфікса -s у 3-й особі однини:

Mary help_ her mother about the house every day.

Nick go_ to school at 8 o'clock.

He get_ up at 7 o'clock.

Who do_ the cooking in your family?

б) додавання суфікса -s (-es) до дієслова у множині:

We does homework in the evening.

The boys plays hockey in winter.

They waters flowers every day.

4) пропуск суфікса -ing під час утворення форм Present Progressive:

I am draw_ a picture.

He is walk_ in the park.

They are translate_ the text.

- 5) неправильний вибір видо-часової форми:
 Were there any stars in the sky yesterday? – Yes, there is.
 What is she reading? – She read a newspaper.
 Are there many children in the yard? – No, there is not.
- II. Помилки, пов'язані з використанням артикля:
- 1) пропуск артикля:
 It is _ snake.
 It has got _ long body.
 Monday is _ first day of the week.
 He is _ tallest boy in our class.
 I can play _ guitar.
  - 2) вживання неозначеного артикля замість означеного або навпаки:
 I see the five pictures.
 What is this? – This is the animal.
 Where is the pencil? – A pencil is in my pencil-box.
 She has got the post-card.
 They see the Bob.
 The my flat; the Peter's car.
  - 3) вживання неозначеного артикля з іменниками у множині:
 I have an English books.
 There are a many mistakes in his dictation.
 She has books and a copy-books.
 ... a two ears..., ... a four brothers... .
- III. Помилки у побудові відповіді на запитання:
 Can you sing? – Yes, it is.
 Have you got a pet? – No, it is not.
 Do you like English? – Yes, I am.
- IV. Помилки під час вживання займенників:
- 1) неправильний вибір займенників серед займенників одного типу:
 He is eating her breakfast.
 What is the girl wearing? – He is wearing ... .
 Where are they going? – It is ... .
 Show me your copy book! – I am showing her.
  - 2) неправильний вибір типу займенника:
 Give we the book.
 Where is Vicky now? – Her is in the yard.
 Let's go there with she.
 Tell they about your Motherland.
 Is it your watch? – Yes, it is my (замість mine).
- V. Помилки в оформленні іменників:
- 1) а) пропуск суфікса -s в іменниках у множині:
 Many apple_ are in the basket.

They are nice girl_.
 Are the dog_ clever?
 How many room_ are there in your flat?

- б) додавання суфікса -s у тих випадках, коли це не потрібно:

This is my mothers.
 A lions likes meat.
 The cats is on the sofa.

- 2) в оформленні конструкції присвійного відмінка:

- а) пропуск присвійного форманта -s:

Nick_ scarf is warmer.
 The giraffe_ neck is longer.
 aunt_ family – сім'я тітки

VI. Помилковий порядок слів:

What there is in the flat?
 In the library were twenty-five children.
 Tom at 1 o'clock was at home.

Окрім того, деякі труднощі у молодших школярів виникають під час вживання окремих випадків утворення множини іменників (напр.: *a man – men, a woman – women, a foot – feet, a tooth – teeth, a sheep – sheep, a deer – deer, a leaf – leaves, an ox – oxen* і т.д.), ступенів порівняння прикметників, що утворюються зміною основи (напр.: *good – better – the best, bad – worse – the worst* і т.д.), порядкових числівників (напр.: *first, third, fifth, ninth, twentieth* і т.д.), вживання дієслова *to be* і неправильних дієслів у минулому часі, побудова запитань у Past Simple.

Оскільки граматику вивчає словозміну (формування) і власне закономірності поєднання слів у реченнях, тому вона відповідно вивчає морфологію і синтаксис. Отже, можна виділити морфологічні труднощі засвоєння ГС і синтаксичні.

Морфологічний аналіз передбачає розгляд помилок з точки зору граматичних категорій, які характеризують певну частину мови. Під граматичною категорією в теоретичній граматиці розуміють деяке загальне значення, властиве певній групі слів, яке виражається шляхом протиставлення за окремими значеннями рядів форм, котрі взаємовиключають одна одну. Ці граматичні форми слова або форми словозміни є варіантами одного і того ж слова, які різняться додатковими абстрактними значеннями.

Учні ПЗШ, засвоюючи граматику англійської мови, зустрічаються з проявами таких категорій дієслова як особа, число, часове співвіднесення і вид. Як зазначає А. В. Трусова, порушення правил словозміни відповідно до цих категорій спостерігається в наступних випадках:

- 1) вживання форми із з іменником у множині або з іменником в однині;
- 2) пропуск суфікса -s у 3-й особі однини або його додавання до дієслів у множині;

3) пропуск суфікса -ing під час утворення форм Present Continuous [4, с. 26].

Ці помилки були помічені і нами у процесі наукового спостереження.

Серед морфологічних труднощів можна виокремити труднощі створення словоформ і труднощі відтворення готових словоформ. До останніх належать труднощі щодо вживання форм дієслова *to be*. А прикладом труднощів в утворенні словоформ є труднощі під час вживання 3-ої особи однини дієслів і пропуск суфікса -ing під час утворення видо-часової форми *Progressive*. Головна відмінна риса труднощів утворення словоформ від труднощів відтворення готових словоформ полягає у характері операцій з боку того, хто говорить: у першому випадку має відбутися синтез певних стройових одиниць, в іншому – вибір з “готових” словоформ.

Окрім того, під час формування АГК в учнів ПЗШ можна виділити і синтаксичні труднощі. Оскільки синтаксис, як розділ граматики, розглядає, з одного боку, правила поєднання слів, а з іншого – правила побудови з них речень, то відповідно синтаксичні труднощі розглядаються на рівні словосполучень і на рівні речень. Прикладами труднощів на рівні словосполучення є:

- порушення узгодження між означенням і означуваним (*This pens – these pen*);
- неправильне узгодження між підметом і присудком (*These is flowers*);
- порушення керування під час вибору відмінкових форм особових займенників, типу займенників, а також під час оформлення присвійної конструкції.

Труднощі стосовно побудови речень зумовлені перш за все наявністю дієслова-присудка в особовій формі. Особливістю синтаксичного устрою англійського речення, порівняно з українським, полягає в тому, що предикативний зв'язок, як правило, знаходить своє формальне вираження на відміну від української мови, де предикація може виражатися і відсутністю дієслова. Саме цим і пояснюється пропуск молодшими школярами форм дієслова *to be* в будь-якій з трьох його функцій або будь-якого іншого дієслова-присудка чи частини присудка. До цієї групи можна віднести і труднощі дотримання правильного порядку слів у реченні.

Труднощі, пов'язані з вживанням артикля, логічною побудовою відповіді на запитання, а також вибором видо-часової форми, є понятійно-логічними, де важливою умовою є розуміння змісту питання і ситуації спілкування взагалі.

Таким чином, в результаті проведеного формально-граматичного аналізу помилок молодших школярів можна виділити наступні види труднощів засвоєння ними англійського граматичного матеріалу, запобіган-

ня виникненню яких в подальшому зробить процес формування АГК в учнів ПЗШ більш ефективним:

- 1) морфологічні:
  - а) труднощі під час створення словоформ;
  - б) труднощі під час відтворення готових словоформ;
- 2) синтаксичні:
  - а) труднощі у побудові вільних словосполучень;
  - б) труднощі у побудові речень;
- 3) понятійно-логічні труднощі.

Література:

1. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська та ін. – К.: Каравела, 2006. – 344 с.
2. Паршикова О. О. Психофізіологічні передумови створення двоступеневої системи навчання іноземних мов у початковій школі // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Педагогіка та психологія. – К.: Видавничий центр КНЛУ. – 2002. – Вип. 5. – С. 218-224.
3. Складенко Н. К. Обучение грамматическим структурам английского языка в школе. – Пособие для учителей. К.: Рад. школа, 1982. – 104 с. – С. 18-22.
4. Трусова А. В. Пути преодоления морфолого-синтаксических трудностей при усвоении различных по структуре речевых образцов / Во 2-х – 3-х классах школ с преподаванием ряда предметов на англ. языке / Дисс. к.п.н. К., 1972. – 185 с. – С. 19-20.
5. Чернецкая И. В. Особенности учёта родного языка в процессе профессионально-направленного обучения грамматике английского языка как второй специальности на старших курсах филологических факультетов педагогических вузов // Обучение иностранным языкам в школе и вузе. – СПб.: Каро, 2001. – 240 с. – С. 199-214.